

Tomasz WICHERKIEWICZ, dr hab. prof. UAM

Poznań, 30 maja 2019 r.

RECENZJA rozprawy doktorskiej

p. mgra ARTURA JABŁOŃSKIEGO

pt. *Literacka narracja Jana Rompskiego o narodzie kaszubskim*

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa mgra ARTURA JABŁOŃSKIEGO, napisana pod kierunkiem pani prof. dr hab. Jolanty TAMBOR, nosi tytuł *Literacka narracja Jana Rompskiego o narodzie kaszubskim*.

Niniejsza recenzja jest drugą, jako że poprzednia (z 4 lutego 2019 r.) zakończyła się sentencją:

Rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jednak - w stanie obecnym - nie wykazuje ogólnej wiedzy teoretycznej Kandydata w dyscyplinie językoznawstwo oraz - w stanie obecnym - jeszcze nie wykazuje umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Proponuję zatem, powołując się na § 6.6 ROZPORZĄDZENIA MINISTRA NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO z dnia 19 stycznia 2018 r. W SPRAWIE SZCZEGÓŁOWEGO TRYBU I WARUNKÓW PRZEPROWADZANIA CZYNNOŚCI W PRZEWODZIE DOKTORSKIM [...], uzupełnienie oraz poprawienie rozprawy doktorskiej w oparciu o przedstawione w niniejszej recenzji wnioski.

Na wstępnym już etapie tejże drugiej recenzji stwierdzić należy, iż większość wzmiankowanych wniosków została przez Autora pracy uwzględniona, a całość uzupełniona i poprawiona. Prezentowana niniejszym zaś recenzja w skrótowym stopniu do tej pierwszej nawiązuje, nie powtarzając wszystkich uwag i opinii tej pierwszej

Wydruk pracy liczy ogółem 195 stron. Rozprawa podzielona jest na pięć rozdziałów, opatrzona *Wstępem* i *Zakończeniem*. Do pracy dołączono angielskojęzyczne streszczenie (*Abstract*), *Aneks* (zawierający wiersz autorstwa Jana Trepczyka *Zrzeszyć* na cześć Jana Rompskiego), *Wykaz skrótów*, oraz *Indeks osób*.

Całość warsztatową rozprawy domyka *Bibliografia*, obejmująca ponad 300 źródeł, w pokaźnej przewadze polsko- i kaszubskojęzycznych, przy czym te ostatnie to głównie źródłowe teksty literackie; jest też kilkanaście tytułów obcojęzycznych (w języku angielskim, oraz pojedyncze po francusku, niemiecku i rosyjsku). W Bibliografii - nie wiadomo dlaczego - osobno wymieniono ok. 50 pozycji „Prasy”, zdaniem recenzenta stanowi to utrudnienie w korzystaniu referencyjnym zarówno z samego tekstu rozprawy, jak i podanych/cytowanych źródeł. W ogólnej ocenie powtórnej, Bibliografia została poprawiona, ma charakter i strukturę akademicką, wciąż jednak np. pomieszczone są dzieła zbiorowe i indywidualne poszczególnych autorów, brak też części informacji ważnych dla identyfikacji źródła, jak numery stron w niektórych publikacjach niesamodzielnymi (zbiorowych i czasopismach);

W rozprawie jawi się jednak wciąż brak zwłaszcza formalnego wskazania dyscypliny lub dyscyplin, paradygmat(y) której/których stosował Autor przy opisywaniu i analizowaniu tytułowej *Literackiej narracji Jana Rompskiego o narodzie kaszubskim* – trzy frazy bowiem tego tytułu wskazywałyby intuicyjnie na podejście odpowiednio literaturoznawcze, literacko-biograficzne, etnosocjologiczne. Zakładam zatem wciąż, że praca jest interdyscyplinarna, ale brak w tym względzie wyjaśnień, objaśnień i umiejscowienia się samego Autora, poza otwierającym:

Istotą tej rozprawy jest przeanalizowanie i zrekonstruowanie, czym dla Jana Rompskiego (1913-1969), kaszubskiego pisarza, działacza i etnografa, była kaszubskość, rozumiana jako zespół cech właściwych osobom mającym poczucie przynależności do narodu kaszubskiego.

(...)

Własne dociekania prowadzić będę w perspektywie założeń i myśli sformułowanych przez ideowo-literacką grupę Zrzeszyńców.

Informacja uzyskana już wcześniej od p. Promotor prof. dr hab. Jolanty Tambor wskazała na językoznawczy charakter tej pracy. Od razu trzeba jednak wskazać na niemożność oceny większości tekstu rozprawy z wyłącznego punktu widzenia dyscypliny, jaką jest językoznawstwo, wraz z jego sub- i interdyscyplinami. Konieczne byłoby zatem precyzyjniejsze określenie fundamentów metodologicznych i praktycznego umiejscowienia całości rozprawy w którymś z paradygmatów naukowych. Biorąc pod uwagę przeanalizowaną ponownie całą rozprawę, pozostaję przy ocenie pracy w perspektywie interdyscyplinarnej, ześrodkowanej na opisie świadomości językowej i tożsamości autora kaszubskiego Jana Rompskiego, oraz tych wątków analizy jako swego rodzaju postaw językowych i ideologii językowej, jednak nie tak terminologicznie odniesionych. Ocenie podlegać będzie zatem także tło i analiza (w tym literackiego dyskursu) wpływu twórczości J. Rompskiego na świadomość językową, tożsamość otoczenia i odbiorców.

Te (dotychczasowe) i inne (następne) obserwacje wynikają ze szczególnie intensywnego - w wypadku słabo zarysowanych podstaw dyscyplinarnych recenzowanej rozprawy - wglębnia się i odczytania wszelkich propedeutycznych uwag i założeń Autora we *Wstępie*.

Pewne, aczkolwiek ze względu na miejsce (w zakończeniu) i szczupłość odniesienia niezadowolające odniesienie do metodologii krytycznej analizy dyskursu znalazło się - i to na wyrost, więc metodologicznie nieprzekonująco - dopiero w poprawionej wersji pracy w postaci:

Krytyczna analiza dyskursu, w ujęciu zaproponowanym przez Teuna van Dijka [Dijk T. van 2001, Dyskurs jako struktura i proces. Warszawa: PWN], którą starałem się wykorzystać jako metodę w mojej pracy, pozwoliła mi spojrzeć na twórczość Jana Rompskiego właśnie poprzez język, jego funkcję komunikacyjną, wyznaczającą relację między tekstami a strukturami społecznymi - na przenoszoną treść oraz na percepcję odbiorców.

Bardzo cennym natomiast w opinii recenzenta jest umiejscowienie zarówno opisów, jak i analiz w autorefleksyjnym paradygmacie (nawet jeśli nie został on tak *explicite* określony) uczestnika opisywanych procesów - głębiej nawet uczestniczącego, niż badawcza perspektywa

emiczna, a nawet czasem współtworzącego opisywaną i analizowaną rzeczywistość etniczną, albo tej rzeczywistości wyobrażenie (w rozumieniu tytułowych „wspólnot wyobrażonych” [*imagined communities*] Benedicta Andersona).

Autor wskazuje również na poprzednio opublikowane przez siebie teksty, które stanowiły podstawę lub punkt wyjścia do powstania niektórych fragmentów recenzowanej tu rozprawy. Wskazuje to na obecność tej tematyki w powstałych przed zakończeniem rozprawy doktorskiej Jego publikacjach naukowych i popularyzatorskich.

Pan mgr Artur Jabłoński jest bowiem twórcą literatury kaszubskiej i ma w tej literaturze trwałą już pozycję, by przytoczyć tu choćby cytaty za: Schramke, G. 2016. "The Most Recent Kashubian Literature: The Situation Today, Achievements and Tasks for the Foreseeable Future", w: K. Abe (red.) *Perspectives on Contemporary East European Literature: Beyond National and Regional Frames / Slavic Eurasian Studies* 30: 150-151) :

Noteworthy are also two books by Artur Jabłoński: Namerkôny (Jablonszi, A. 2013. Gdiniô: Wydawnictwo Region) and Smùgã (Jablonszi, A. 2014. Gdynia: Wydawnictwo Region). ... The first one is an interesting novel of manners, with the action starting in the 1960s and leading up to the 2060s; it also contains fantastic elements (souls as birds) and a daring erotic moment. [This erotic moment is based on the short story Jastra written by A. Jabłoński for the Jan Drzeżdżon (...) Prose Competition of 1998, where it won the 2nd prize and was later published in the anthology Kaszëbskô nôterà (2001)]. The second one, the winner of Jan Drzeżdżon (...) Prose Competition in 2013, is a mystery-thriller novel, with psychological elements, audacious erotic moments and well-written naturalistic portraits and descriptions".

A. Jabłoński od dawna jest też zaangażowany w ruch kaszubski – a właściwie w jego chronologicznie i ideowo rozmaite nurty - także w działania na rzecz etnicznego i politycznego upodmiotowienia (się) Kaszubów i kaszubszczyzny, a nawet „kaszubkości” w wymiarze etnicznym, socjolingwistycznym i glottopolitycznym, co sformułował w twierdzeniu:

Nie bez znaczenia jest tu moja działalność w ruchu kaszubskim, twórczość literacka oraz poglądy związane z etnicznym i politycznym upodmiotowieniem się Kaszubów, które można opisać jako kontynuację myśli Zrzeszyńców w XXI-wiecznych realiach.

Mamy tu więc do czynienia ze swoistym (aczkolwiek nienazwanym) częściowym przynajmniej paradygmatem humanistyki zaangażowanej, a tezy rozprawy zyskały nowy wymiar: bieżącego wewnętrznego dyskursu odautorskiego w wydłużonej do współczesności perspektywie opisywanego zjawiska (twórczości i ideologii kaszubskiego twórcy i działacza). O tę świadomość i perspektywę poszerzają się autorskie tezy:

- 1. Jan Rompski był jednym z głównych ideologów Zrzeszyńców – od początku współtworzył tę grupę, będąc najmłodszym z nich, a pod koniec lat 30. XX wieku przejął od Aleksandra Labudy i Stefana Bieszka jej duchowe przewodnictwo;*
- 2. pisanstwo Jana Rompskiego było przemyślanym projektem zdeterminowanym narodowościowo i miało, w zamyśle autora, przenieść na wszystkich Kaszubów narodowe aspiracje grupy inteligentkiej, co odzwierciedla forma i treść jego utworów, w których namysł nad problematyką narodową wydaje się kwestią najważniejszą dla niego samego.*

Jako baza materiałowa do rozważań zostały „poddane przeglądowi teksty programowe – artykuły opublikowane w prasie, okolicznościowe referaty, a także notatki znajdujące się w materiałach [„] po Janie Rompskim” (czy to one znalazły się w wydzielonym w wstępnej części bibliografii dziale „Prasa”?).

Teksty Jana Rompskiego przedstawione zostały także na bogatym i właściwie udokumentowanym tle zjawisk, procesów i zagadnień „okolicznych”, wchodzących w omówioną dalej strukturę samej pracy. Wśród nich najbardziej widoczny jest – o różnym stopniu szczegółowości faktograficznej i analitycznej (którego to zróżnicowania trudno się dopatrzeć wśród wyjaśnień Autora) – zarys literatury kaszubskiej. Nie nowatorsko może, ale dość kompetentnie zarysowuje problematykę:

- *Zakresu terminu literatura kaszubska,*
- *Rozwoju i znaczenia literatury kaszubskiej, oraz*
- *Badań nad literaturą kaszubską,*

aczkolwiek powtarzają się tu też fakty i stwierdzenia sformułowane w innych miejscach pracy

Przekonuje natomiast, przynajmniej metodologicznie, wyjaśnienie Autora, że:

O ile historycy nie raz już sięgnęli do tematu idei Zrzeszyńców, dokonując jej analizy na tle społeczno-politycznym [...], to do tej pory nie podjęto próby całościowej, kulturowo-literackiej interpretacji twórczości Zrzeszyńców z perspektywy założonego i realizowanego przez nich projektu kaszubskiego odrodzenia narodowego. Pewne elementy przeglądu dzieł Zrzeszyńców pod kątem ich idei narodowej odnajdziemy w pracy Austriaka Ferdinanda Neureitera, autora Historii literatury kaszubskiej [...]. W najnowszych opracowaniach: tomach z serii Biblioteka Pisarzy Kaszubskich [...] [czy w innych pracach] znajdują się niepełne (niecałościowe) refleksje odnoszące się do przedmiotowego zagadnienia.

Można zatem wnioskować, że recenzowana rozprawa ma zamiar te refleksje uzupełnić i przedstawić całościowo. I od razu reakcja recenzenta: nawet jeśli metodologicznie i paradygmatycznie niezbyt wyraziście osadzone, zamiar ten Autorowi się powiódł – **mamy przed sobą multi- i interdyscyplinarną monografię twórczości Jana Rompskiego na tle etniczności, tożsamości, ideologii, sytuacji językowej i glottopolitycznej Kaszubów i kaszubskości** (by nie użyć znów nadużywanej wszak w miejsce pojęcia „język kaszubski” *kaszubszczyzny*).

Rozprawa pisana jest bogatym i poprawnym językiem, co wszakże nie dziwi, uwzględniając artystyczne wątki w curriculum jej Autora. Przekonująca jest też ogólna struktura pracy – tytuły jej kolejnych głównych rozdziałów obiecują wprowadzenie i analizę najważniejszych aspektów omawianej twórczości Jana Rompskiego:

I. *Wspólnoty narodowej*

II. *Języka*

III. *Tożsamości*

Rozdział IV zawiera omówienie *Literatury kaszubskiej*,

V zaś – sedno rozprawy: omówienie *Jana Rompskiego opowieści o narodzie*.

Struktura to bardzo poprawna i sugerująca zwięzłe, acz dość pełne spojrzenie i perspektywę „oryginalnego rozwiązania problemu naukowego”.

Bogata w informacje, przemyślenia i dojrzała warsztatowo jest literacko-ideologiczna biografia Jana Rompskiego i stanowiąca główną oś rozważań analiza jego twórczości. Wciąż nie wszędzie odnaleźć można dokładniejsze odniesienia do kwestii etniczno-językowych – jak np. we fragmentach opisujących wojenne losy Rompskiego i ich odzwierciedlenia literackie. Znajdujemy też interesujące, acz niezbyt liczne opisy dotyczące socjolingwistycznych aspektów sytuacji językowej Kaszubów, pojawiają się fakty świadczące o pewnych postawach i ideologiach językowych – wciąż jednak recenzent jest zdania, że lepiej można by je osadzić w metodologiach tych dziedzin i studiach na te tematy. Jest już jednak spójny materiał źródłowy, na podstawie którego można te osadzenia, rozszerzenia i interpretacje badawczo kontynuować.

Wątpliwości i rezerwę budzi obfite w cytowaniach opieranie się przez Autora na szczególnie często wykorzystywanym źródle dotyczącym historii Kaszub: chodzi o *Internetowy Podręcznik Historii Kaszubów* [pisownia oryginalna] dostępny na stronie <http://kaszebsko.com/historia>. Nie kwestionując kompetencji jego autora i rzetelności faktograficznej, nie jest to – w opinii recenzenta – publikacja o charakterze akademickim, co należałoby zaznaczyć przy korzystaniu i odnoszeniu się doń...

W podrozdziałach 2.1 i 2.2 dotyczących *Znaczenia języka w rozwoju wspólnot narodowych*, które ze względu na zainteresowania naukowe i pragmatyczne recenzenta przy obu lekturach rozprawy wznagły szczególnie jego uwagę, w poprawionej zwłaszcza drugiej wersji, znalazły się również odniesienia autorefleksyjne dotyczące doświadczeń Autora w procesie przywracania żywotności języka kaszubskiego i jego międzypokoleniowego przekazu, edukacji kaszubskiej... Te być może mogłyby nawet złożyć się na oddzielny rozdział, a z czasem odrębną publikację (?). Warto by też zaktualizować niektóre odwołania faktograficzne, jak np. współczesniejsze losy wspólnoty językowej Serbów, Chorwatów, Bośniaków i Czarnogórców – których glottopolityczne i kulturotwórcze elity ostatnio starają się o ponowne „zjednoczenie” postrzeganego przez nich jako jeden, acz policentryczny - języka. W faktograficznych odniesieniach do etniczno-językowej sytuacji na Bałkanach

spostrzeżenia Autora wzbogacają widocznie nieobecne w pierwszej wersji odwołania do dyskursu o dyskursie nacjonalistycznym, przede wszystkim pióra: Stęplewski A., 2018., *Semioza pisma. Cyrylica i łacinka w serbskim i chorwackim dyskursie narodowym na tle słowiańskim*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Inny jeszcze aspekt, poruszony szerzej w poprawionej wersji rozprawy, wzbudził szczególne zainteresowanie recenzenta - i zarazem niedosyt wyrażony w postulatcie powstania odrębnego opracowania w przyszłości (a w bliższej perspektywie: być może rozwinięcia w odpowiedzi Doktoranta na niniejszą recenzję). Chodzi o kwestie, które zasygnalizowano w samym zakończeniu – niestety zbyt płytko, by móc wzbudzić adekwatną dyskusję naukową. Chodzi o frapujące stwierdzenie: „*Również Jan Rompski widział język, w którym tworzył – także wybrany przez siebie typ zapisu pisma [tu niestety pleonastyczny błąd]/ ortografię jako element kanonu kultury narodowej...*” Jak rozumieć owe kanoniczne miejsce i rolę ortografii (bo chyba jednak nie systemu pisma, jako że ten w kaszubszczyźnie zawsze był oparty na łacinie) w kulturze narodowej? W tym kontekście też warto by może odwołać się referencyjnie/porównawczo do odczytanej przez Autora książki Stęplewskiego 2018 ? Zwłaszcza, że grafia i jej poszczególne aspekty nie pełnią tak podkreślanej parę wierszy dalej funkcji komunikacyjnej, co język [mówiony], a znacznie częściej pojawiają się i są wykorzystywane w dyskursach o charakterze etniczno-tożsamościowym.

Sam koniec owego zakończenia zawiera cenną obserwację:

Mam świadomość pogłosu współczesnych dyskusji o charakterze tożsamościowym toczonych przez działaczy kaszubskich, słyszanego niekiedy w mojej rozprawie. Z rozmysłem wkomponowałem go w tekst, by rozciągnąć opowieść Jana Rompskiego [...] aż po współczesność;

po której jednak następuje (szkoda, że na samo zakończenie całej rozprawy) rozczarowująca powierzchownością konstatacja:

(...) uważam, że narracja pisarza o narodzie, w istocie swojej, stanowi ponadczasową wykładnię kaszubkości.

Recenzent chciałby jednak (kiedyś) poznać rozwinięcie tej opinii...

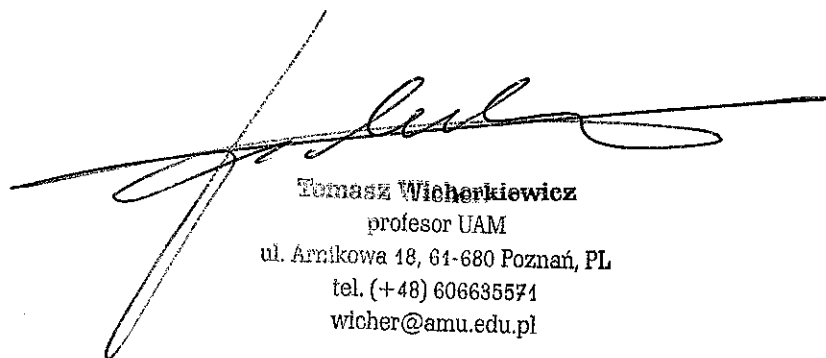

Podsumowując zatem i zbliżając się do wymaganej procedurami konstatacji: poprawiona, rozbudowana analiza twórczości literackiej, a zwłaszcza takiejj narracji Jana Rompskiego o narodzie kaszubskim w obu swoich paralelnie przedstawionych nurtach: biograficzno-literackim i etniczno-językowo-ideologicznej jest wartościowym aspektem recenzowanej pracy.

Odwołując się do *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, stwierdzam, że:

przedstawiona do powtórnej recenzji poprawiona rozprawa doktorska autorstwa p. Artura Jabłońskiego pt. *Literacka narracja Jana Rompskiego o narodzie kaszubskim* spełnia warunki stawiane doktoratom, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazując ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w wykorzystanej dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnoszę niniejszym o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodom doktorskim.

Tomasz Wicherkiewicz
profesor UAM
ul. Arnikowa 18, 61-680 Poznań, PL
tel. (+48) 606635574
wicher@amu.edu.pl